

Renata Marciniak-Firadza*

Cebula, Cybulin, Cybulski,
czyli co wspólnego ma nazwisko *Cybulski* z *cebulą*

Wprowadzenie

Celem artykułu jest prześledzenie etymologii słowa *cebula* oraz jego znaczeń w historii polszczyzny, we współczesnym języku polskim oraz w gwarach, zwrócenie uwagi na związki wyrazowe, frazeologiczne, które tworzy, na przysłowia i powiedzenia, a także na wyrazy pochodne, będące zarówno nazwami pospolitymi, jak i własnymi. Celem jest też wskazanie związków nazwy pospolitej *cebula* i nazwy własnej *Cybulski*.

Materiał źródłowy do analizy został ekscerpowany ze słowników języka polskiego: etymologicznych, frazeologicznych, onomastycznych, gwarowych i ogólnych (objaśniających). Wyjątkowo w przypadku odmian środowiskowych polszczyzny materiał pochodzi ze stron internetowych.

Etymologia słowa *cebula*

Słowo *cebula* pojawiło się w polszczyźnie w XV¹ wieku jako określenie rośliny *Allium cepa* `cebula zwyczajna'; stp. XV wieku *cebula* obok *cybula* oznaczające też *Scilla maritima* `urginia morska inaczej cebula morska', dial. *cebula* / *cébula* / *cybula* oznacza również `bulwę cebuli i roślin cebulkowatych'. Jest to zapożyczenie ze ńrwniem. *zibolle* / *zebülle* / *zwibole* (dziś niem. *Zwiebel* `cebula'), a przejęte zostało z łac. *caepula*, będącego zdrobnieniem od *caepa* `cebula' (SEJP 2006; zob. też SEJPB 1985).

---

* renata.marciniak7@wp.pl, dr hab., Uniwersytet Łódzki, Instytut Filologii Polskiej, Katedra Dialektologii Polskiej i Logopedii, ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź.

¹ Andrzej Bańkowski przyjmuje, że wyraz *cebula* pojawił się w XIV wieku w dialektach południowych obok *cybula* w dialektach północnych (ESJP 2000).

Cebula (i wyrazy pochodne) w historii języka polskiego

Słownik staropolski notuje następujące znaczenia słowa *cebula*, *cybula*: 1) *cebula*, *Allium Cepa* L, np. Iakom ya ne porwała Ondrzeyowi czibuli z gego ogroda 1435 *KsMaz* III nr 1374; 2) *Scilla maritima* L, inaczej 'biała cebula, zwana też cebulą morską, psią, świerzpią, wilczą, włoską czy cebulą zamorską', np. byalya cebulya calamentum 1475 *Rost* nr 3051; 3) *Citrullus Colocynthis* Schrad, inaczej 'czerwona cebula, zwana też gorzką cebulą', np. czyrvona czebula colouintida ca 1500 *Rost* nr 5390 (SS 1953–55).

W polszczyźnie szesnastowiecznej pojawiają się, poza znaczeniami notowanymi w *Słowniku staropolskim*, dodatkowo dwa znaczenia słowa *cebula* / *cybula*, mianowicie: 1) *Allium ampeloprasum*, *porrum* L, 'roślina warzywna'; 2) 'łodyga podziemna, bulwa roślin cebulkowych' (SPXVI 1968).

Słownik języka polskiego, tzw. *wileński* jako pierwszy podaje rozszerzoną definicję słowa *cebula*, 1) *cebula* *czosnek* (v. *cebula* *ogrodowa*) (*Alium cepa*), 'roślina powszechnie znana, hodująca się po ogrodach dla użytku kuchennego, korzeń jej, czyli właściwa *cebula* bywa rozmaitej wielkości, koloru i smaku [...]'; 2) 'cebulka, pewien rodzaj korzenia niektórych roślin' (SJP 1861).

W słowniku wydanym 39 lat później, pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego pojawiają się trzy nowe znaczenia, dotychczas nienotowane w żadnym słowniku: 1) 'zegarek kształtem przypominający cebulę, nie ankieć'; 2) przen. 'głupiec'; 3) w liczbie mnogiej pogard. 'oczy, gały': 'Czegoś wytrzeszczył na mnie te cebule?' (SJP 1900).

Leksem *cebula* pojawia się w różnego typu zwrotach i wyrażeniach, np. *cebule* *jeść* 'płakać': [...] Prienanie czębulę iedli (jakoby rzekł [nadz by płakali] *Biel-Zy*w 14 (SPXVI 1968); *oczy* *cebule* *natrzeć* 'przymuszać się do płaczu', z *cebuli* *płakać* 'przymuszać się do płaczu' (SJP 1854; SJP 1900); *to* *trąci* *cebule* 'to zdaje się być oszukaństwem [...] (SJP 1861; SJP 1900); *oczy* *jak* *cebule* 'wyłupiaste, wypukłe *oczy*', *ja* *o* *cebuli*, *ty* *o* *czosnku* 'ja o Pawle, ty o Gawle' (por. łac. *Hic de cepis, tu de aliis*), *głupi* *jak* *cebula* (SJP 1900), por. też wyrażenie od zdrobnienia *cebulka*: *ni* *cebulki*, *ni* *w* *co* *wkrajać* 'wielki niedostatek' (SJP 1900).

Od słowa *cebula* powstały następujące wyrazy pochodne notowane przez słowniki historyczne języka polskiego: *cebulak* v. *cybulak* 1) 'łuska zewnętrzna i sucha z cebuli'; 2) 'bulka żydowska, posypana solą i cebulą siekaną'; 3) liczba mnoga 'rodzaj kartofli' (SJP 1900); *cebularka* 'kobieta sprzedająca cebule; żona cebularza' (SJP 1861; SJP 1900), też 'bryka pleciona; duża bryczka bez resorów' (SJP 1900); *cebularz* 'przedawca cebul' (SJP 1854; SJP 1861), też 'Merodon, owad skrzydlaty, należący do rzędu dwuskrzydłych, pszczołkowatych' (SJP 1861); *cebularz* v. *cebulnik* 1) pogard. 'sprzedający cebule'; 2) 'skąpiec'; 3) 'człowiek mający wielkie oczy'; *cebulasty* 'cebule mający, na kształt cebuli' (SJP 1854; SJP 1861; SJP 1900); *cebulaty* 'cebule mający, na kształt cebuli' (SJP 1854; SJP 1900); *cebulica* 'Scilla, roślina zwana także cebulą morską, dawniej oszloch'em' (SJP 1861); *ce-*

bulina 'łupina cebuli' (SJP 1900); *cebulina* 'nazwa dawana cebulom pełnym (papiom cebulonośnych korzeni), pośredniczącym między cebulami a bulwami' (SJP 1861); *cebulka*, stp. *cebułka* 1) zdr. od cebula; 2) 'bulba, nazwa części okrągławych korzenia cebulkowego v. cebulkowatego (niektórych roślin, np. czosnuku, hiacyntu, lilji itp.), utworzonych z łusek zachodzących na siebie; cebulki te oddzielone są od łączącej je części korzenia, za pomocą główki spłaszczonej, zwanej talerzykiem'; 3) *cebulka włosowa* 'maleńki pęcherzyk w skórze, z którego włos wyrasta'; 4) *cebulka rzęsów* (*bulbus ciliorum*) 'gruczołek w powiece, z którego wyrasta włos rzęsowy' (SJP 1861; zob. też ESJP 2000); *cebulkowaty* v. *cebulkowy* 1) 'mający kształt cebulki'; 2) '*bulbiferus*, mówi się o korzeniu roślin cebulkowych, jako czosnek, lilja itp., który jest włóknistym, umieszczonym pod cebulką' (SJP 1861; zob. też SJP 1900); *cebulnica* 'przedająca cebulę; żona cebulnika; cebularka' (SJP 1861; SJP 1900); *cebulniczka* f. żeńska od *cebulnik* (SJP 1854); *cebulnik* 'handlujący cebulą, sprzedawacz cebul' XVII-XVIII (SJP 1854; SJP 1861; SJP 1900; zob. też ESJP 2000); *cebulny* XVI-XVII: ogród cebulny, olejek cebulny, sok cebulny, cebulna skórka (SP XVI 1968; SJP 1854; SJP 1861; SJP 1900; zob. też ESJP 2000); *cebulowaty* 'mający kształt cebuli' (SJP 1900); *cebulowy* XVII 'z cebuli, do cebuli należący': cebulowa polewka, zapach cebulowy (SJP 1854; SJP 1861; zob. też ESJP 2000); *cebulówka* liczba mnoga 'gatunek gruszki, kształtem i kolorem przypominającej cebulę' (SJP 1900); *cybulus* 'niedołęga, dureń' (SJP 1900).

Leksem *cebula* (i wyrazy pochodne) we współczesnej polszczyźnie ogólnej

Słowniki współczesnego języka polskiego notują następujące znaczenia słowa *cebula*: 1) *botaniczny* 'roślina warzywna z rodziny amarylkowatych, o liściach rurkowatych, wewnątrz pustych; bulwa tej rośliny o ostrym zapachu i smaku, używana jest jako przyprawa kuchenna i jarzyna; *Allium cepa*'; 2) *botaniczny* 'część łodygi niektórych roślin (zwłaszcza cebulowatych, liliowatych) mająca postać podziemnego zgrubienia zbudowanego z łusek, które okrywają pączek i gromadzą substancje zapasowe przydatne w wegetatywnym rozmnażaniu'; 3) *przenośny* 'o jakimkolwiek przedmiocie, który przypomina kształtem cebulę jadalną, zwłaszcza o kopule': Cebula rosyjskiej cerkwi rozwinęła się z kopuły bizantyjskiej; 4) *przenośny, żartobliwy* 'o staroświeckim dużym okrągłym zegarku kieszonkowym'; 5) *uczniowski* 'zegarek na rękę ze wskazówkami' (PSWP 1995; zob. też SJP 1958; MSJP 1993; SPP 1996; SWJP 1996; SJP 1999; NSPP 1999; ISJP 2000; SWJP 2000; PSJP 2001; USJP 2003; SJP 2007; WSJP 2008). Poza wymienionymi znaczeniami autorzy *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny* prezentują następujące związki wyrazowe, terminologiczne z wyrazem *cebula*: 1) *cebula morska* 'śródziemnomorska bylina z rodziny liliowatych, uprawiana dla dużych bulw, które zawierają substancje stosowane w lecznictwie i w produkcji trutek na gryzonie, rzadziej hodowana jako ozdobna roślina

doniczkowa; *Urginea maritima*; 2) *techniczny cebula naprężen* 'odwzorowanie za pomocą linii równych naprężeń (zwanymi izobarami) stanu naprężeń w gruncie wywołanego naciskiem fundamentu; bulwa naprężeń, bryła izobaryczna' (PSWP 1995).

Najpopularniejszym związkiem frazeologicznym ze słowem *cebula*, *cebulka*, notowanym przez słowniki współczesnego języka polskiego oraz słowniki frazeologiczne jest związek *ubierać się na cebulę / na cebulkę / jak cebula* 'ubierać się ciepło, wkładać jedną rzecz na drugą, by w razie potrzeby część z nich zdjąć' (PSWP 1995; zob. też SFJPS 1985; SWJP 1996; NSPP 1999; SJP 1999; ISJP 2000; SWJP 2000; USJP 2003; WSFJP 2003; WSPP 2004; WSF 2005; PSJP z ZGP 2008; SF 2008; WSJP 2008). Stanisław Skorupka w *Słowniku frazeologicznym języka polskiego* przytacza frazeologizm *cebulaste oczy / cebulowate oczy* 'oczy wylupiaсте, bardzo wypukłe i okrągłe' (SFJPS 1985; zob. też SJP 1958).

Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich opracowana pod kierunkiem Juliana Krzyżanowskiego, podaje oprócz przysłów notowanych już w słownikach historycznych języka polskiego, takich jak: *Ja o cebuli, a ty o czosnku, Ni cebulki, ni w co wkrajać*, również przysłowie współczesne *Cebule sprzedają* 'o kobietach plotkujących przy drodze' (NKP 1969), a *Słownik języka polskiego z frazeologizmami* Ewy Dereń i Edwarda Polańskiego, poza przysłowiem *Ja o cebuli, a ty o czosnku* także *Prawda jest jak cebula: kto chce zdjąć z niej łupiny, nieraz zapłacze* (SJP z F 2009).

Słowo *cebula* stało się podstawą dla następujących wyrazów pochodnych notowanych przez słowniki współczesnego języka polskiego: *cebulanka* ogr. 'śmietka cebulanka, Hylemyia (Phorbia) antiqua, muchówka z rodziny muchowatych, której larwy żerują we wnętrzu cebuli jadalnej, pospolity szkodnik upraw cebuli' (SJP 1999; PSWP 1995); *cebularz* 1) pot. 'rolnik uprawiający cebulę na skalę przemysłową'; 2) reg. lubel. 'bułka, placek z przypieczoną na wierzchu cebulą' (USJP 2003; SJP 2007), również 3) daw. 'handlarz cebulą' (SJP 1999); *cebulasty* 'przypominający kształtem cebulę' (MSJP 1993; SJP 1999; SWJP 1996; PSJP 2001; USJP 2003; SJP 2007; WSJP 2008; zob. też SJP 1958; SPP 1980; PSWP 1995; 1999; SWJP 2000); *cebulica* bot. in. cebula morska: *cebulica* dwulistna '*Scilla biforia*, gatunek cebulicy o kwiatach lazuroniowych w kształcie gwiazdki' (SJP 1958); *cebulica* bot. '*Scilla*, roślina ozdobna o drobnych niebieskich, różowych lub białych kwiatach, rosnąca w lasach liściastych, hodowana także w ogrodach' (SJP 1999; USJP 2003; zob. też PSWP 1995); *cebulka* 1) bot., pot., zdr. od *cebula* – roślina warzywna, której bulwa o ostrym zapachu i smaku używana jest jako przyprawa kuchenna i jarzyna'; 2) bot. 'cebula, bulwa o mięsistych liściach – łuskach, które zawierają substancje zapasowe dla pączka usytuowanego wewnątrz: organ rozmnażania wegetatywnego roślin cebulkowych, głównie liliowatych'; 3) biol. '*Bulbus pili*, korzeń włosy, bulwiasta nasada, z której wyrasta włos' (PSWP 1995; zob. też SJP 1958; MSJP 1993; SWJP 1996; NSPP 1999; SJP 1999; SWJP 2000; PSJP 2001;

USJP 2003; WSPP 2004; SJP 2007; WSJP 2008), ale też 4) pot. 'odmiana gruszki' (SJP 1958; zob. też PSWP 1995) czy 5) 'wielowarstwowy ubiór' (NSPP 1999; WSPP 2004); *cebulkowaty* 1) 'taki, który przypomina (zwykle kształtem) cebulkę – roślinę warzywną używaną jako przyprawa kuchenna i jarzyna': cebulkowaty nosek; 2) biol. rzad. 'cebulkowy – taki, który rozmnaża się za pomocą cebulek – organu rozmnażania wegetatywnego': rośliny cebulkowate (PSWP 1995; zob. też SJP 1958; SJP 1999; USJP 2003; SJP 2007), też *cebulkowaty* przym. 'to samo co cebulasty' (SWJP 1996; SWJP 2000); *cebulkowy* 1) 'taki, który odnosi się do cebulki – rośliny warzywnej używanej jako przyprawa kuchenna i jarzyna': sałatka cebulkowa, farsz cebulkowy; 2) bot. 'taki, który odnosi się do cebulki – organu rozmnażania wegetatywnego niektórych roślin': rośliny cebulkowe (PSWP 1995; zob. też SWJP 1996; SJP 1999; ISJP 2000; SWJP 2000; USJP 2003; SJP 2007), też 'in. cebulkowaty; mający, wytwarzający cebulkę': rośliny cebulkowe a. cebulkowate 'rośliny wieloletnie wytwarzające cebulki, za pomocą których się rozmnażają' (SJP 1958); *cebulowa* 'zupa cebulowa – zupa z cebuli (rośliny warzywnej używanej jako przyprawa kuchenna i jarzyna; porcja, talerz tej zupy' (PSWP 1995; zob. też USJP 2003; SJP 2007); *cebulowaty* 'taki, który przypomina kształtem cebule' (PSWP 1995; zob. też SJP 1958; SJP 1999; USJP 2003; SJP 2007), też 'podobny do cebuli' (SPP 1980; NSPP 1999); *cebulowy* 1) 'taki, który odnosi się do cebuli – rośliny warzywnej używanej jako przyprawa kuchenna lub jarzyna': zupa cebulowa, sos cebulowy, przyprawa cebulowa; 2) 'taki, który odnosi się do cebuli – organu rozmnażania wegetatywnego niektórych roślin' (PSWP 1995; zob. też SJP 1958; MSJP 1993; NSPP 1999; SJP 1999; ISJP 2000; PSJP 2001; USJP 2003; WSJP 2008), też 'o roślinach warzywnych: mający wspólne cechy z cebulą': warzywa cebulowe (SWJP 1996; SWJP 2000). Na podstawie przymiotnikowej *cebulowy* oparte są zwroty: bot. *cebulowe rośliny warzywne* 'rośliny uprawiane dla jadalnych cebul i liści, np. cebula zwyczajna, czosnek, por' (PSWP 1995; SJP 1999; USJP 2003) oraz szt. *wzór cebulowy* 'motyw dekoracyjny w kształcie stylizowanego kwiatu peonii – na porcelanie japońskiej lub przypominający cebulę – na porcelanie miśnieńskiej' (PSWP 1995; SJP 1999; USJP 2003).

Leksem *cebula* (i wyrazy pochodne) w odmianach środowiskowych polszczyzny

W *Słowniku tajemnych gwar przestępczych* autor podaje cztery znaczenia słowa *cebula*, mianowicie: 1) 'zegarek, zegarek z dewizką'; 2) 'miotacz gazowy'; 3) 'kielbasa'; 4) 'oko' (STGP 1993).

W internetowym *Miejskim słowniku slangu i mowy potocznej* mianem *cebula* określa się dziurę w skarpetce w miejscu piąty (MSSiMP). Wyraz *cebula* stał się podstawą dla następujących derywatów notowanych w omawianym słowniku: *cebulak* 'ktoś nieokrzesany, nie potrafiący się odpowiednio zachować; też: osoba zawistna, zazdrosna': O! Przyjechały cebulaki na dyskotekę i nawet zachować się

nie potrafią; Ej, zobacz jakim Cebulakiem jest ten Dominik z naszej szkoły; *cebulka* `potocznie nazwa osoby, która nosi po kilka bluz lub swetrów na sobie naraz' (MSSiMP), a także dla formy *cebulactwo* pogard. `zawistne, skąpe lub chamskie zachowanie': Okrzyknęli jego zachowanie mianem cebulactwa, zarejestrowanej na stronie internetowej: <http://pl.wiktionary.org>.

W slangu sportów walki znany jest zwrot ze słowem *cebula*: *pójście na cebulę* `miażdżenie pięty przeciwnika' (www.fight24.pl).

Leksem *cebula* (i wyrazy pochodne) w gwarach

W gwarach polskich słowo *cebula* oznacza: 1) `roślinę warzywną o liściach rurkowatych mającą pęd podziemny, bulwę o ostrym smaku i zapachu; cebulę zwyczajną (*Allium cepa*)'; 2) `bulwę cebuli zwyczajnej używanej głównie jako przyprawa kuchenna i jarzyna'; 3) `łodygę podziemną, bulwę roślin cebulkowych'; 4) `gruby kłacz rośliny': Kosate to s cybulo wykop!² (Huszczka biał-podl.); 5) `jakąs roślinę ozdobną': cybula tysz maju w dziszkach, co kfitnie bioło, to jest na wrzody dobro (Siemoń tor.); 6) zwykle w liczbie mnogiej `odmianę jabłek podobnych kształtem do cebuli' (Smolno wej.); 7) przen. żart. `duży, staromodny zegarek kieszonkowy, zazwyczaj źle chodzący, marny'; 8) `dużą dziurę w pończosze na pięcie lub kolanie': Mosz takie cebule na kłolanie i piancie (Podróźna złotow); 9) `młodego chłopca, wyrostka'; 10) przen. `niedołęgę, durnia, głupca'; 11) `grupową zabawę pasterek, w której kilka uczestniczek zwanych cebulami gra rolę sprzedawanej cebuli' (SGP 1989; zob. też SGP 1900), poza tym w liczbie mnogiej *cebule* to 1) `gatunek, odmiana ziemniaków'; 2) przen. pogard. `oczy, zwłaszcza wyłupiaste, wytrzeszczone' (SGP 1989).

Słownik gwar polskich opracowany pod kierunkiem J. Reichana przytacza kilka nazw roślin ozdobnych lub leczniczych zawierających komponent *cebula*, np. *cebula doniczkowa* `jakaś roślina ozdobna': Rany powstałe od uklucia lub uderzenia leczą przykładając kwiat zwany cebulą doniczkową (ok. Bytomia); *cebula morska*, *morska cebula* `jakaś roślina ozdobna używana też w celach leczniczych': Cebula morska na suchoty i wszelkiego rodzaju kaszle (ok. Sieradza); *cebula turecka* `jakaś roślina używana w celach leczniczych': Rany goją, okładając je cebulą turecką lub babką (Skawica wad); *dzika cebula* `jakaś roślina ozdobna': Wyskoczek albo dzika cebula – roślina pozioma w kształcie zielonych główek, używana do ozdabiania mogił, trafia się dziko rosnąca po odłogach (Aug); *świńska cebula* `mieczyk dachówkowaty (*Gladiolus imbricatus*)': Górale [...] zowią ten rodzaj mieczyka świńską cebulą. Dawają ją bydłu do soli (N-tar) (SGP 1989).

² Na potrzeby niniejszego artykułu przy cytowaniu materiału tekstowego zastosowano pisownię fonetyczną uproszczoną. Przytaczane są tylko wybrane przykłady użycia wyrazu hasłowego (w poszczególnych znaczeniach).

Cytowany słownik notuje też frazeologizmy ze słowem *cebula* znane i funkcjonujące w polskich gwarach, np. *chodzić z cebulą* 'nosić odzież z dużą dziurą na łokciu, pięcie lub kolanie': Co ti chodzisz z takimi cebulami na piancie (Koc); *latać z gołą cebulą* 'nosić odzież z dużą dziurą na łokciu, pięcie lub kolanie' (Chojn pn-zach); *mieć cebulę* 'nosić odzież z dużą dziurą na łokciu, pięcie lub kolanie': Ma cebulą (Kar); *mieć oczy jak cebula* 'o dziecku: mieć oczy szeroko otwarte, nie być sennym': Ono jesz ma ocze jak cebula, ono tak zara nie usnie (Kościer, Chojn, Byt); *posadzić cebulę* 'upaść na ziemię, wyrzucić się': Naroz kole swoji głowe czuł warcząca kulę. Tej ze strachu westrzod drodzi posadzel cebulę (Kasz); *sadzić cebulę* 1) 'potknąć się, upaść, szczególnie na lodzie': Sadzisz ti dziś cebula? (Koc); 2) 'drzemać': (Chojn pn-zach); *skubać, sprzedawać cebulę* 'o dziewczętach: nie mieć powodzenia na zabawie, siedzieć w kącie, nie tańczyć': Nasza Kasza miała takie powodzenie w tońcach, że je wszelkie przejacółki muszałe cebulą skubac (Wej); *wsadzić, zasadzić (sobie) cebulę* 'upaść, zwłaszcza na lodzie': Wsadził cebulą, jasz to kuraka dało 'upadł, aż lód pękł' (Chojn pn-zach); *cebula się świeci komuś* 'ktoś nosi odzież z dziurą na łokciu, na pięcie, w pończosze': Cebula mu są świeci (Kar) (SGP 1989).

Od słowa *cebula* utworzone zostały następujące nazwy pochodne zanotowane na obszarach gwarowych, np. *cebulak* 1) 'zielone liście cebuli, szczypior' (Uchacze gar, Przytoczno łuk, Opatkowice kozien); 2) 'barwne, zeschnięte łupiny zewnętrzne z cebuli': Cybulok to zbyrałyśmy na pisanky (Stryj gar); 3) 'wywar z barwnych, zewnętrznych łupin cebuli służący do farbowania pisanek wielkanocnych': pisaki pisane so woskiem i malowane f cebulaku (Milkowice-Mački siem); 4) 'bułka żydowska posypana z wierzchu solą i siekaną cebulą' (Aug); 5) 'muchomor sromotnikowy (*Amanita phalloides*)' (Gocanowo inow); *cebulaki* 'gatunek, odmiana ziemniaków' (Maz wsch, Suw, Podl); *cebulanka* 1) 'wywar z barwnych zeschniętych, zewnętrznych łupin cebuli, służący do farbowania pisanek wielkanocnych': [...] to s ty cebulanki to my wkładali ługotołany [jajka] (Czelatycy jaros); 2) zwykle w liczbie mnogiej 'odmiana gruszek': owoce też miały swoji nazwy: [...] cebulanki [...] (Cieszyn); 3) żart. 'o młodej, świeżo poślubionej mężatce' (Żabno kras); *cebulanny* 'przymiotnik od cebula w znaczeniu 1.': Kiedy my zagrajo f cebulenne boki przydo chłopcy do mnie, jak woły do łoki (Grębów tarnob); *cebulany* 'przymiotnik od cebula w znaczeniu 1.': My mamy chałupke s Cybuliny słomy (Stradom-Częstochowa); *cebulara* 'kobieta lubiąca jeść cebulę': Z ni była fescybulora (Domaniewek łącz); *cebulary* 'duże, wyłupiaste oczy' (Łopienno wąg); *cebularka* 1) 'kobieta sprzedająca cebulę' (Góra Św Anny strzel-opol); 2) 'żona sprzedawcy cebuli' (Góra Św Anny strzel-opol); 3) żart. 'o młodej, świeżo poślubionej mężatce': [Kiedy] swaszka z panią młodą owinięte w białe rańtuchy wychodziły z komory, wszyscy wołali: Mamy nową cebularkę (Kraczkowa łań); 4) 'duża bryczka bez resorów; bryka pleciona' (Płoc); *cebularz* 1) 'człowiek lubiący jeść cebulę; człowiek jedzący często dużo cebuli': Strasny cebulosz s ty dziółchy (Ostrowce bus); 2) 'człowiek trudniący się': a) 'uprawą

dużej ilości cebuli': W całej okolicy słyną tutejsi cebularze [...] (Ropczyce dęb; Domaniewek łącz); b) 'sprzedają cebuli i warzyw': Pieszczyckie cebulorze jus przyjechały na jarmak (Ostrowce bus; Góra Św Anny strzel-opol; Domaniewek łącz); 3) 'żart. lub pogard. przezwisko człowieka uprawiającego i (lub) sprzedającego warzywa, a zwłaszcza dużo cebuli' (Książnice W piń; Domaniewek łącz; Grój pd-wsch); 4) pej. 'człowiek mający duże, zwłaszcza wyłupiaste oczy' (ok. Ropczyc dęb); 5) przen. 'niedołęga, dureń, głupiec' (Litwa); *cebulasty* 'podobny z kształtu do cebuli' (Libiszów opocz); *cebulatka* 'muchomor cytrynowy (*Amanita citrina*)' (Kałączyn szczyc); *cebuleczka* zdr. od cebula 'cebulka': Za góreckum za niemieckum, wyrós cosnek z cybuleckum (Smardzewice opocz; Krężel grój); *cebulicha* zgr. od cebula w znaczeniach 1. i 2. 'duża cebula': Cybulicha tako wom porosła jak pińś (Domaniewek łącz); *cebulina* 'barwne, zeschnięte łupiny z cebuli' (Leszczanka łuk; Łukowisko radz-podl; Kamionka lubar); *cebulisko* 'pole, na którym rosła cebula' (Kasz); *cebuliszcze* 'pole, na którym rosła cebula': Na to cebuliszcze [...] sadzele kapustą (Wej); *cebulka* 1) zdr. od cebula w znaczeniu 1. 'mała cebula': Z warzyf to koperek, pietruszka, cebulka (Giełczew kras; Niegowa zaw; Podróżna złotow; Góra Św Anny strzel-opol; Brudzewice opocz; Domaniewek łącz; Janki Młode ostroł; Kramsk koniń); 2) zdr. od cebula w znaczeniu 2. 'mała cebula': Pszykroji sie cebulki, wytopi sie słunine (Wilków kiel; Podróżna złotow; Góra Św Anny strzel-opol; Brudzewice opocz; Domaniewek łącz; Janki Młode ostroł; Kramsk koniń); 3) 'odyga podziemna, bulwa roślin cebulkowych': Pszebiśniek wyrosto s taki cebulki (Niegowa zaw; Huszcza biał-podl; Granowo n-tom; Podróżna złotow; Koślinka szt); 4) 'gruby kłacz lub zgrubiały korzeń rośliny': Pompawe pijom jag w brzuchu boli. W lesie to rośnie, takie mo cybulki w korzyniach (Woźniki sier; Rachanie tom-lub; Huszcza biał-podl); 5) 'szczypiorek' (Sękowa gor); 6) 'barwne, zeschnięte łupiny zewnętrzne z cebuli': Włożyły cebulke, to znowu [jajka] takie były żółciutkie ag lot farby (Bolewice n-tom); 7) 'jakaś doniczkowa roślina ozdobna' (Ostrowce bus); 8) 'korzeń włosa otoczony znajdującą się w skórce torebką włosową': Włos to na taki cybulce siedzi (Huszcza biał-podl; Żarnowiec kroś); 9) 'grusza rodząca małe, słodkie owoce' (Brudzewice opocz; Trzebina opocz); 10) zwykle w liczbie mnogiej 'odmiana gruszek' (ok. Jeżewa wys-maz; Brudzewice opocz; ok. Ropczyc dęb; Domaniewek łącz; Trzebina opocz; Przodkowo kar); 11) 'nieduża dziura w pończosze' (Podróżna złotow); Imn. *cebulki*³ 1) 'gatunek ziemniaków': Cebulki posiadały bulwy podłużne z różowymi dołeczkami (Zarzęcin opocz; ok. Ropczyc dęb; Mnichów jęd; Cieszyn); 2) 'wzór tkacki'; *cebulkarz* przezw. 'człowiek uprawiający dużo cebuli' (Dzierżysławice prud); *cebulkowe* 'pasztetówka, wątrobianka' (Cieszyn); *cebulniak* 'barwne, zeschnięte łupiny zewnętrzne z cebuli' (Stoczek łuk); *cebulnica* 'kobieta (dziewczyna) lubiąca jeść cebulę': (Kasz); *cebulnik* 1) 'barwne, zeschnięte łupiny zewnętrzne z cebuli' (Budy biel-podl; Dubica włod; Wisznice włod; Huszcza biel-podl); 2) 'wywar z barwnych, zeschniętych łupin cebuli służący do farbowania

³ W SGP J. Karłowicza (1900) *cebulki* to też 'rodzaj gruszek'.

pisanek wielkanocnych' (Budy biel-podl; Degucie suw; ok. Tykocina wys-maz; ok. Sejn suw); 3) 'człowiek (mężczyzna) lubiący jeść cebulę' (Kasz); 4) 'roślina wodna z rodziny żabiściekowatych (*Hydrocharitaceae*) o długich liściach zebranych w gęstą różyczkę i dużych białych kwiatach; osoka aloesowata (*Stratiotes aloides*)' (Miłkowice-Mački siem; Miłkowice-Paszki siem); *cebulnisko* 'pole, na którym rosła cebula' (Kasz); *cebulniszczce* 'pole, na którym rosła cebula' (Wej); *cebulny* 'przymiotnik od cebula': 1) 'w znaczeniu 1.': Cebulne zelskło (Goręczyno kar; Glinne Pole wej); 2) 'w znaczeniu 2.': Wiory cebulne (Chotel czerwony piń); *cebulowy* 'przymiotnik od cebula': 1) 'w znaczeniu 1.': cebulowy ogródek (Libiszów opocz; Jabłonka n-tar; Kramsk koniń; Izbica słu); 2) 'w znaczeniu 2.': cebulowy soft 'sok' (Jędrysek lubl; Góra Św Anny strzel-opol); *cebulsko* 1) 'zgr. od cebula w znaczeniu 1.': Tego cybulska dziś nie widać (Huszcza biel-podl); 2) 'zgr. od cebula w znaczeniu 2.': Po co ty te cybulsko włożyła, cały kredens zasmrodzi (Huszcza biel-podl); 3) 'barwne, zeschnięte łupiny zewnętrzne z cebuli' (Czernic gar); *cebulus* 'człowiek nierozgarnięty, głupkowaty; niedołęga, dureń, głupiec, kiep' (Aug) (SGP 1989; zob. też SGP 1900). W słowniku gwarowym wydanym w roku 1900 autorstwa Jana Karłowicza też *cebularka* 'bryka pleciona' oraz 'duża bryczka bez resorów' (SGP 1900).

Zdrobnienie *cebulka* stało się komponentem gwarowych nazw roślin, np. *cebulki polne* 'mieczyk dachówkowaty (*Gladiolus imbricatus*)' (Dzianisz n-tar); *psie cebulki* 'jakaś roślina (może to też mieczyk dachówkowaty?)' (ok. Szczawnicy n-tar) oraz frazeologizmu *ani (ni) cebulki, ani (ni) w co wkrajać* 'o wielkim niedostatku, biedzie' (Kramsk koniń; Opęchowo ostroł) (SGP 1989), notowanego po raz pierwszy w *Słowniku języka polskiego*, pod redakcją J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego (SJP 1900).

Nazwy własne osobowe *Cebula, Cybula* oraz inne nazwy własne⁴ (osobowe i miejscowe) powstałe od apeliwum *cebula* (lub nazw pochodnych) oraz od nazw osobowych lub miejscowych

Rzeczownik pospolity *cebula*, stp. *cybula* stał się podstawą nazw własnych osobowych *Cebula, Cybula* notowanych w polszczyźnie w XV⁵ wieku, np. *Cebula, Cybula* 1) *Cebula*: Hat Man gegeben Czebula von Ploczke V marken 1408; 2) *Cybula*: Martino dicto Czybula, concivi Plocensi 1413 (SSNO 1965; zob. też NP 1999).

W oparciu o apeliwum *cebula, cybula* lub nazwy od nich pochodne powstały następujące nazwy własne osobowe notowane przez słowniki onomastyczne: *Cebul, Cybul* (NP 1999); *Cebulczyzna* femininum: Gener Czepulczine 1401 (SSNO 1965); *Cebul-ak* (lub od gw. *cebulak* 'zielone liście cebuli, łupiny cebuli'), *Cybul-ak* (NP 1999); *Cebularz* (od *cebularz* 'hodowca, handlarz cebulą'), *Cybularz* (NP 1999);

⁴ O nazwisku *Cebulski, Cybulski* w kolejnym podrozdziale.

⁵ Kazimierz Rymut w pracy *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny przy nazwisku Cybula* podaje rok 1383 (NP 1999).

Cebulek, (*Cebulko*): Martinus Czebulek turifex(-) et ciu(is) de Cracouia 1478 (SSNO 1965) ale *Cebul-ek* 1401 (NP 1999); *Cebul-ewicz* (NP 1999); *Cebul-ewski* (NP 1999); *Cebulka*, *Cybulka* 1) *Cebulka*: Czebulka 1386, Martinum Czebulka 1482; 2) *Cybulka*: Honorabilis vir, dominus Nicolaus Czibulca, canonicus ecclesie Sandomiriensis Cracoviensis diocesis 1413; Nobilem Nicolaum Czibulcam 1417 (SSNO 1965) ale *Cebul-ka* 1349, *Cybul-ka* 1357 (lub od stp. *cybulka*) (NP 1999); *Cebul-ok* (NP 1999); *Cibul-ka* (NP 1999); *Cibulla* (NP 1999); *Cybul-asz* (NP 1999); *Cybul-ewski* (NP 1999); *Cybulic*: Paszco Czibulicz 1392 (SSNO 1965; NP 1999); *Cybul-in* (NP 1999); *Cybuliński*: Present(e) generous(o) et nobili... Stanislao Czybulinsky 1460 (SSNO 1965), *Cybuliński* 1460 – od n. m. *Cybulin* (płoc., gm. Bodzanów): *Cibuliński* (NP 1999); *Cybul-ko* (NP 1999); *Cybul-k+owicz* 1589 (NP 1999); *Cybulka* (NP 1999); *Cybulny* (od przymiotnika *cebulny*) (NP 1999); *Cybuła* (NP 1999); *Cybuł-ka* (NP 1999); *Cybuł-ko* (NP 1999); *Czybul-ka* (NP 1999); *Cybular-cz+yk* (NP 1999); *Cybular-ski* (NP 1999).

Obok nazw własnych osobowych zawierających morfem *cebul-*, *cybul-* słowniki onomastyczne notują również nazwy miejscowe z tym morfemem, np. *Cybulice*, dziś Cybulice, Cybulice Duże i Cybulice Małe, trzy wsie, warsz., gm. Czosnów, 5 km na płd-zach. od Nowego Dworu Mazowieckiego: Czibulicz 1344; Czibulicze 1456; Czibulycze maior, Czibulycze 1533; Czibulice Maior, Czibulice Minor 1579; Cybulice w., Cybulice m. 1792; Cybulica większa, Cybulica mniejsza 1827; Cybulice Wielkie, Cybulice Małe 1839; Cybulice małe i wielkie 1880; Cybulice Małe, Cybulice Duże 1921; Cybulice, Cybulice Duże, Cybulice Małe 1980; od n. os. Cybula, z suf. *-ice*. N. os. od ap. cebula, stp. cebula, cybula⁶ (NMP 1997); *Cybulice*, dziś Chlebowice, wieś, łódz., gm. Głowno, 8 km na płn-zach. od Głowna: Cebula 1386; Czebołyce, Czybolice 1511-1523; Boczky Czibulicze 1576; Cybulice 1792; Cybulice 1839; Cybulice, folw. 1880; dawna n. od n. os. Cebula. W formie *Cebulice* wyrównanie do typu n. m. z suf. *-ice*. W XVI wieku n. zestawiona Boczki-Cybulice, od n. pobliskiej wsi Boczki. Od 1921 roku na tym miejscu notowana osada o n. Chlebowice (NMP 1997); *Cybulin*, wieś, płoc., gm. Bodzanów, 14 km na płn-zach. od Wyszogrodu: Czibulino 1412; Cybulino, Czebulino (1414-1425), minori Czybulino 1522; Cibulino 1576; Cybulino 1784; Cybulino 1827; Cybulin, Cybulino 1880; Cybulin 1980; od n. os. Cybula, Cebula, z suf. *-ino*, później *-in* (NMP 1997); *Cybulino*, wieś, kosz., gm. Bobolice, 8 km na płn. od Bobolic: Szebbelyn 1428; Zebbelin 1523; Czebbelin 1554; Zebbelin 1621, Zeblin 1789; Zeblin 1804; Cybulino – Zebblin 1951, Cybulino 1980; zapewne od n. os. Cebula, Cybula, z suf. *-in*. N. zgermanizowana jako Zebblin (NMP 1997); *Cybulki* (1), część wsi Kulesze, dawniej wieś, suwal., gm. Kalinowo: Zybulken 1796-1802; Cybulki, niem. Czybulken 1880; Czybulken – Cebulki albo Cybulki 1946, Cybulki – Czybulken 1951; Cybulki 1980; n. zapewne ponowiona z n. Cybulki (2) (NMP 1997); *Cybulki* (2), wieś, suwal., gm. Wydminy, 21 km na płd-

⁶ Źródła internetowe podają, że w XVII wieku wioska została nazwana Cybulicami, od nazwiska pierwszego właściciela tych ziem, Rafała Cybulskiego, któremu w XVI wieku król Zygmunt August nadał te ziemie https://pl.wikipedia.org/wiki/Cybulice_Duże [dostęp: 29 I 2017].

-wsch. od Giżycka: Ziebulken 1473; Czybulken albo Zybulken 1785; Czybulken 1796–1802; Cybulki, niem. Zybulken 1880; Cybulki – Richtenfeld (Czybulken) 1951; Cybulki 1980; gw. cibulk'i; od n. os. Cebulka, Cybulka. Wieś założył Marcin Cybulka. W 1938 roku wieś otrzymała chrzest niem. Richtenfeld (NMP 1997); *Cybulszczyzna*, osiedle, dawniej wieś, skier., gm. Baranów, 12,5 km na płn. od Żyrardowa: Cybulszczyzna, młyn 1839; Cybulszczyzna, wieś 1880; Cybulszczyzna, osiedle 1967; od nazwiska Cybulski, z suf. *-izna* (NMP 1997).

Nazwisko Cybulski i jego związki z cebulą

Jak podają źródła onomastyczne nazwisko *Cybulski* pojawia się po raz pierwszy w dokumentach w 1439 roku, np. *Cebulski, Cybulski* 1) Cebulski: Adam Czebulszky 1448; 2) Cybulski: Nobilis Stognews alias Czybulsky de Wanyewo 1439; Nobilis Czybulski 1474; Present(e) magnific(o) et generous(o) ac nobil(i) domin(o) [...] Nicoalo Zybulszky 1500 (SSNO 1965). Onomaści wywodzą je albo od nazwy miejscowej *Cybulice* (zob. wyżej) (a tę od nazwy osobowej *Cybula* powstałej od apelatiwum *cebula*, stp. *cybula*) albo bezpośrednio od apelatiwum *cebula* (NP 1999).

Nazwisko *Cybulski* notuje także *Słownik gwar polskich* Jana Karłowicza, np. *Cybulski*: Pan Cybulski, co żonę sprzedał (SGP 1900).

Podsumowanie

Analiza artykułów hasłowych w słownikach: etymologicznych, frazeologicznych, onomastycznych, gwarowych i ogólnych (objaśniających) oraz analiza materiału pozyskanego ze stron internetowych pozwala na wysnucie następujących wniosków:

- a) od XV do połowy XIX wieku słowo *cebula* oznacza w polszczyźnie warzywo oraz rodzaj korzenia niektórych roślin;
- b) na przestrzeni XIX wieku obok znaczeń dosłownych słowa *cebula* pojawiło się wiele znaczeń przenośnych, np. *cebula* 'rodzaj zegarka', 'głupiec' czy *cebule* 'oczy';
- c) znaczenia przenośne notują również słowniki współczesnego języka polskiego, np. *cebula* 'o jakimkolwiek przedmiocie przypominającym kształtem cebulę' czy słowniki odmian środowiskowych, np. *cebula* 'miotacz gazowy', 'kiełbasa', 'oko'; *cebula* 'dziura w skarpetce w miejscu pięty'. To ostatnie znaczenie notują też słowniki gwarowe;
- d) leksem *cebula* jest komponentem różnego typu wyrażen, związków frazeologicznych, przysłów i to zarówno w polszczyźnie historycznej, np. *cebule jeść; oczy cebulą natrzeć; z cebuli ptakać; to trąci cebulą; oczy jak cebule; ja o cebuli, ty o czosnku; głupi jak cebula*, jak i w polszczyźnie ogólnej, np. *cebule sprzedają; prawda jest jak cebula: kto chce zdjąć z niej łupiny, nieraz*

zapłaczce, czy w odmianie środowiskowej, np. *pójście na cebulę*. Najwięcej frazeologizmów z komponentem *cebula* występuje jednak w gwarach, np. *chodzić z cebulą*; *latać z gotą cebulą*; *mieć cebulę*; *mieć oczy jak cebulę*; *posadzić (sadzić, wsadzić, zasadzić) cebulę*; *skubać, sprzedawać cebulę*; *cebula się świeci komuś*;

- e) od słowa *cebula* powstało wiele nazw pochodnych. I tak, na przykład, *cebula* stała się podstawą dla derywatów należących do kategorii nazw wykonawców czynności, zarówno w historii języka polskiego, np. *cebularka*, *cebularz*, *cebulnik*, *cebulnica*, jak i we współczesnym języku polskim, np. *cebularz*, a także w gwarach, np. *cebularka*, *cebularz* czy do kategorii nazw miejsc, por. gwarowe *cebulisko*, *cebuliszcze*, *cebulnisko*, *cebulniszcze*. Te ostatnie nazwy tworzą w gwarach ciągi synonimiczne;
- f) od rzeczownika *cebula* utworzonych zostało również kilka form przymiotnikowych, np. dawne: *cebulasty*, *cebulaty*, *cebulowaty*, *cebulny*, *cebulowy* oraz gwarowe: *cebulanny*, *cebulany*, *cebulasty*, *cebulny*, *cebulowy*. Formy te tworzą ciągi synonimiczne, np. dawne: *cebulasty* – *cebulaty* – *cebulowaty*; *cebulny* – *cebulowy* oraz gwarowe: *cebulanny* – *cebulany*; *cebulny* – *cebulowy*;
- g) nazwy pochodne od słowa *cebula* również stały się komponentami związków frazeologicznych i powiedzeń, np. *ubierać się na cebulkę*; *ni cebulki*, *ni w co wkrajać*; *cebulaste oczy* lub *cebulowate oczy*;
- h) rzeczownik pospolity *cebula*, stp. *cybula* stał się podstawą nazw własnych osobowych *Cebula*, *Cybula*. W oparciu o apelatywy *cebula*, *cybula* lub nazwy od nich pochodne powstały między innymi następujące nazwy własne osobowe notowane przez słowniki onomastyczne: *Cebul*, *Cebulczyzna*, *Cebulak*, *Cebularz*, *Cebulek*, *Cybulewski*, *Cybuliński*, *Cybulkowicz* itd.;
- i) obok nazw własnych osobowych zawierających morfem *cebul-*, *cybul-* słowniki onomastyczne notują również nazwy miejscowe z tym morfemem, np. *Cybulice*, *Cybulin*, *Cybulino*, *Cybulki*, *Cybulszczyzna*;
- j) pojawiające się po raz pierwszy w dokumentach w 1439 roku nazwisko *Cybulski* wywodzi się albo od nazwy miejscowej *Cybulice*, albo bezpośrednio od apelatywum *cebula*.

Wykaz skrótów

- ESJP 2000 – Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego A–K*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- ISJP 2000 – Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego PWN*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- MSJP 1993 – Sobol E. (red.), 1993, *Mały słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- MSSiMP – www.miejski.pl/slowo-cebula [dostęp: 29 I 2017].

- NKP 1969 – Krzyżanowski J. (red.), 1969, *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, t. 1, w oparciu o dzieło Samuela Adalberga, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- NMP 1997 – Rymut K. (red.), 1997, *Nazwy miejscowe Polski. Historia – pochodzenie – zmiany*, Polska Akademia Nauk Instytut Języka Polskiego, Kraków.
- NP 1999 – Rymut K., 1999, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1: A–K, Wydawnictwo Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- NSPP 1999 – Markowski A. (red.), 1999, *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- PSJP 2001 – Sobol E. (red.), 2001, *Popularny słownik języka polskiego PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- PSJP 2008 – Zgółkowa H., 2008, *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- PSWP 1995 – Zgółkowa H. (red.), 1995, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 6, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- SEJP 2006 – Boryś W., 2006, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- SEJPB 1985 – Brückner A., 1985, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- SFJPS 1985 – Skorupka S., 1985, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- SF 2008 – Sobol E. (red.), 2008, *Słownik frazeologiczny PWN z Bralczykiem*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SGP 1900 – Karłowicz J., 1900, *Słownik gwar polskich*, t. 1, Akademia Umiejętności, Kraków.
- SGP 1989 – Reichan J. (red.), 1989, *Słownik gwar polskich*, t. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- SJP 1854 – Linde S.B., 1854, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów.
- SJP 1861 – Zdanowicz A. i in. (red.), 1861, *Słownik języka polskiego, tzw. wileński*, cz. 1, wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda, Wilno.
- SJP 1900 – Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.), 1900, *Słownik języka polskiego*, t. 1, nakładem prenumeratorów, Warszawa.
- SJP 1958 – Doroszewski W. (red.), 1958, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- SJP 1999 – Szymczak M. (red.), 1999, *Słownik języka polskiego PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SJP 2007 – Drabik L., Sobol E. (red.), 2007, *Słownik języka polskiego PWN A–Ó*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SJPzF 2009 – Dereń E., Polański E., 2009, *Słownik języka polskiego z frazeologizmami*, Videograf II, Katowice.

- SPXVI 1968 – Mayenowa M.R. (red.), 1968, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- SPP 1980 – Doroszewski W. (red.), 1980, *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SPP 1996 – Anusiewicz J., Skawiński J., 1996, *Słownik polszczyzny potocznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SS 1953–55 – Urbańczyk S. (red.), 1953–1955, *Słownik staropolski*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa.
- SSNO 1965 – Taszycki W. (red.), 1965, *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- STGP 1993 – Sępnia K., 1993, *Słownik tajemnych gwar przestępczych*, Puls Publications Ltd., Londyn.
- SWJP 1996 – Dunaj B. (red.), 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa.
- SWJP 2000 – Dunaj B. (red.), 2000, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo SMS, Kraków.
- USJP 2003 – Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- WSFJP 2003 – Müldner-Nieckowski P., 2003, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Świat Książki, Warszawa.
- WSF 2005 – Kłosińska A., Sobol E., Stankiewicz A. (red.), 2005, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- WSJP 2008 – Dereń E., Polański E., 2008, *Wielki słownik języka polskiego*, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- WSPP 2004 – Markowski A. (red.), 2004, *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Netografia

<http://pl.wiktionary.org/wiki/cebulactwo> [dostęp: 29 I 2017].

www.miejski.pl/slowo-cebula [dostęp: 29 I 2017].

www.fight24.pl/zeboleo-cebula-wylewanie-betonu-czyli-slang-w-sportach-walki [dostęp: 29 I 2017].

Summary

Renata Marciniak-Firadza

Cebula, Cybulin, Cybulski, so what a surname Cybulski has in common with an onion

The purpose of the article is to track the etymology of the word onion and its meanings in the history of the Polish language, contemporary Polish and local dialects, paying attention to verbal, phraseological connections which it creates, proverbs and sayings, as well as derivatives of both common, as well as proper names. The purpose is also

to show connections of the common name of onion and proper name Cybulski. The source material for analysis was excerpted from dictionaries of the Polish language: etymological, phraseological, onomastic, dialectal and general (explanatory). Exceptionally in case of environmental variants of the Polish language, data comes from websites.

Słowa kluczowe: leksyka, polszczyzna historyczna, polszczyzna współczesna, gwary, onomastyka

Key words: lexis, historical Polish, modern Polish, dialect, onomastics